

מנחם שטרן

יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי

פרקים בהיסטוריה מדינית

מרכז דולקין ירושלים

מנחם שטרן

יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי
פרקים בהיסטוריה מדינית

מנחם שטרן

יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי

פרקים בהיסטוריה מדינית

עורך
דניאל שוורץ

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

מונוגרפיות בתולדות עם ישראל
מפרסומי מרכז זלמן שזר

המערכת המדעית

פרופ' ישעיהו גפני (יו"ר), פרופ' מרדכי ברויאר, פרופ' יעקב ברנאי, פרופ' יוסף גורני,
מר צבי יקותיאל, פרופ' מרים ירדני, פרופ' יום-טוב עסיס, פרופ' יוסף שלמון
מרכז המערכת: מעין אביניר-רבהון

ספר זה יוצא לאור בסיוע

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

האוניברסיטה העברית בירושלים, הפקולטה למדעי הרוח – ועדת המחקר

הדפסה שנייה, 1999

עריכה לשונית: זוה שטרן

הביא לבית הדפוס: יחזקאל חובב

מסת"ב 9-098-227-965

מספר קטלוגי 185-365

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תשנ"ה

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמציא לאור.

סדר ועימוד ממוחשב: מרכז זלמן שזר

הדפסה: דפוס גרפית ('גרף חן') בע"מ; לוחות: מכון האופסט שלמה נתן
כולם בירושלים

תוכן העניינים

7	עם הספר
9	רשימת הקיצורים
11	הקדמת העורך
	חלק ראשון: עליית המדינה החשמונאית
23	פרק ראשון: ימי יונתן ואלכסנדר בלס
	צרות דמטריוס הראשון 23; הופעת אלכסנדר בלס 27; עליית דמטריוס השני 37
47	פרק שני: ימי יונתן ודמטריוס השני
	עליית טריפון 52
63	נספח לפרק שני: קשרים בין ספארטה ליהודים בתקופה ההלניסטית
71	פרק שלישי: שמעון החשמונאי וחירותה של יהודה
	נספח א לפרק שלישי: זמן הירצחו של אנטיוכוס הששי 88
	נספח ב לפרק שלישי: זמן חידוש הברית עם רומא בימי שמעון 89
	חלק שני: שקיעת הממלכות ההלניסטיות
95	פרק רביעי: מסעו של אנטיוכוס השביעי סידטס נגד הפרתים
100	פרק חמישי: מלכות בית סלווקוס ממותו של אנטיוכוס סידטס עד 104 לפנה"ס
108	פרק ששי: מלכי בית סלווקוס, 104–83 לפנה"ס
118	פרק שביעי: תלמי פילומטור, המאבק עם אחיו, והמדיניות הרומית
126	פרק שמיני: תלמי אוורגטס השני 'פיסקון' (145–116 לפנה"ס)
136	פרק תשיעי: מצרים מקלאופטרה השלישית עד לפלישת גביניוס (116–55 לפנה"ס)
	קלאופטרה השלישית ובניה – פני התקופה 136; מצרים בין תלמי אלכסנדר לתלמי לאתירוס 138; תלמי אלכסנדר הראשון 140; תלמי לאתירוס מלך מצרים 142; יורשי תלמי לאתירוס בצל רומא 143
147	פרק עשירי: רומא במזרח – שלוש סוגיות
	1. רומא ורודוס 147; 2. הרומאים באסיה הקטנה 152; 3. החוק של שנת 101–100 לפנה"ס נגד שודדי־הים 154

חלק שלישי: יורשים מזרחיים של הממלכה הסלווקית

- 159 פרק אחד-עשר: ממלכת הפרתים מתבוסתו של אנטיוכוס סידטס עד לפומפיוס
165 פרק שנים-עשר: הִיִּטוֹרִים
173 פרק שלושה-עשר: מלכותו של אלכסנדר ינאי
ראשית מלכותו של ינאי 173; תקופת הביניים של מלכות ינאי 185;
התקופה האחרונה של מלכות ינאי 191
נספח לפרק שלושה-עשר: הקרע בין יוחנן הורקנוס לפרושים 195

חלק רביעי: מפומפיוס להורדוס –

השתלטות רומא על המדינה החשמונאית

- 203 פרק ארבעה-עשר: כיבוש יהודה בידי פומפיוס (63 לפנה"ס)
הסדרי פומפיוס ביהודה 213
216 פרק חמישה-עשר: גביניוס ופעולתו ביהודה (57–55 לפנה"ס)
פעולות גביניוס ביהודה 219
228 פרק ששה-עשר: קראסוס (54–53 לפנה"ס)
231 פרק שבעה-עשר: ממות קראסוס עד יוליוס קיסר (53–48 לפנה"ס)
234 פרק שמונה-עשר: ארץ-ישראל בימי יוליוס קיסר (48–44 לפנה"ס)
243 פרק תשעה-עשר: ממות קיסר עד הפלישה הפרתית (44–40 לפנה"ס)
249 פרק עשרים: הפלישה הפרתית בשנים 40–38 לפנה"ס
256 פרק עשרים ואחד: המאבק בין אנטיגונוס להורדוס בארץ-ישראל
277 ביבליוגרפיה נבחרת
285 מפתח

עם הספר

'יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי' – פרקים בהיסטוריה מדינית, מעזובנו של פרופ' מנחם שטרן שנרצח בשנת 1989, מגולל בפירוט את תולדות המדינה החשמונאית, מעלייתה בימי יונתן, אחיו של יהודה המקבי, עד לחיסולה בידי רומא ולעלייתו של הורדוס. סיפור המדינה היהודית משולב בין פרקים על המעצמות הגדולות שפעלו במרחב במאות השנייה והראשונה לפני הספירה: המעצמות ההלניסטיות – סוריה הסלווקית ומצרים התלמית – ששקעו, ובשקיעתן אפשרו לכוחות קטנים כמו יהודה לשגשג, והמעצמות החדשות – פרסיה ובעיקר רומא – שהתחרו זו בזו על ההגמוניה באזור. נצחונה של רומא על פרסיה היה גם סופה של המדינה היהודית הריבונית.

פרקי הספר, שהם מה שנותר ממפעל רב־כרכים שלא זכה המתבר להשליו, עוקבים – על פי מגוון רחב של מקורות: ספרותיים, ארכיאולוגיים, אפיגראפיים ונומיסמאטיים – אחרי התהליכים הבינלאומיים אשר אפשרו את עליית המדינה החשמונאית ואשר הביאו לקריסתה. החשמונאים נבחנו הן כמושפעים על־ידי התהליכים האלה, הן כמשתתפים פעילים בהם.

הספר נערך על־ידי דניאל שוורץ, אשר גם צירף מבואות קצרים בראש כל פרק; הערותיו האחרות, ביבליוגראפיה וכדומה, מובאות בסוגריים מרובעים. לרשימת הקיצורים השכיחים, ראה עמ' 9–10.

רבים סייעו בהכנת הספר. האוניברסיטה העברית בירושלים, למן הקטור המנוח יורם בן־פורת וז'ל ועד לעובדי מחלקת הצילום בראשות בני שטרן, סייעה בנדיבות רבה לכל הקשור בספר. צבי יקותיאל, מנהל מרכז זלמן שזר, ליווה את הפרויקט מן היום הקודר הראשון, ויחזקאל חובב, מטעם בית ההוצאה, ניצח במומחיות ובדרכי נועם על כל המלאכה. סדריות מרכז שזר עמלו קשות כדי לפענח את כתב־היד, ובמיוחד תצוין עבודתה המסורה של גב' אריאלה שקדי, אשר הקלידה הגהות חוזרות ונשנות בדייקנות ובסבלנות. מאירה שטרן־גליק, בתו של המתבר, העתיקה פרק אחד שהיה קשה במיוחד לפענח. חוה שטרן אחראית לעריכה הלשונית של הספר וגם סייעה מאוד בכל נושא אחר הקשור בו. בשלב מוקדם של העבודה קראו ההיסטוריונים ישעיהו גפני, משה דוד הר, משה עמית ואוריאל רפפורט טיוטה של הספר וחיוו דעתם בדבר פירסומו ואף העירו הערות מועילות אחרות. ובשלב מאוחר קראו פרופסור אהרן

עם הספר

אופנהיימר ורעייתו, נילי אופנהיימר, וכן יחזקאל חובב, את כל הספר הערוך; הערותיהם תרמו תרומה נכבדה, הן בתוכן והן בסגנון. ירון אליאב סייע במלאכת ההגהה, ודניאל מאיר הכין במסירות את המפתח. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים והאוניברסיטה העברית בירושלים סייעו במימון הוצאות הספר. יבואו כולם על הברכה.

המערכת

רשימת הקיצורים

אבי־יונה, גיאוגרפיה היסטורית – מ' אבי־יונה, גיאוגרפיה היסטורית של ארץ־
ישראל, תשמ"ד⁴

F.-M. Abel, *Géographie de la Palestine*, 1933–1938 – אפל, גיאוגרפיה

F.-M. Abel, *Les livres des Maccabées*, 1949 – אפל, פירמ"ק –

E.R. Bevan, *The House of Seleucus*, 1902 – בוואן

A.R. Bellinger, *The End of the Seleucids*, 1949 – בלינגר –

T.R.S. Broughton, *Magistrates of the Roman Republic*, – בראוטון
1951–1952

J.A. Goldstein, *I Maccabees*, 1976 – גולדשטיין, פירמ"ק –

C.L.W. Grimm, *Das erste Buch der Maccabäer*, 1853 – גרים, פירמ"ק –

J.C. Dancy, *A Commentary on 1 Maccabees*, 1954 – דאנסי, פירמ"ק –

N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, 1938 – דבוואז –

G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, IV/3, 1964 – דה־סנקטיס –

E. Will, *Histoire politique du monde hellénistique*, 1979–1982 – ויל –

F.W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, III, 1979 – ולבאנק –

E. Meyer, *Ursprung und Anfänge des Christentums*, – מאייר, ראשית הנצרות –
II, 1925⁴⁻⁵

לפנה"ס – לפני הספירה הנוצרית

לסה"נ – לספירה הנוצרית

מלח' – יוספוס, מלחמת היהודים

מק"א – ספר מקבים א

מק"ב – ספר מקבים ב

B. Niese, *Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten*, – ניזה
III, 1903

U. Kahrstedt, *Syrische Territorien in hellenistischer Zeit*, 1926 – קאהרשטדט –
קדה"י – יוספוס, קדמוניות היהודים

שטרן, התעודות – מ' שטרן, התעודות למרד החשמונאים, תשל"ג²

שטרן, מחקרים – מ' שטרן, מחקרים בתולדות ישראל בימי הבית השני, תשנ"א

E. Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, 1901–1909³⁻⁴ –
שירר –

- E. Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus* – שירר⁵ – Christ (new English ed. by G. Vermes, et al.), 1973–1987
- ANSMN – American Numismatic Society Museum Notes
- BASOR – Bulletin of the American Schools of Oriental Research
- BCH – Bulletin de correspondance hellénique
- CAH – Cambridge Ancient History
- FGrH – Die Fragmente der griechischen Historiker (ed. F. Jacoby), 1923–1958
- GLA – M. Stern, *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism*, 1974–1984
- HUCA – Hebrew Union College Annual
- IEJ – Israel Exploration Journal
- JHS – Journal of Hellenic Studies
- JJS – Journal of Jewish Studies
- JQR – Jewish Quarterly Review
- JRS – Journal of Roman Studies
- NNM – Numismatic Notes and Monographs
- OGIS – Orientis Graeci Inscriptiones Selectae (ed. W. Dittenberger), 1903–1905
- PEFQS – Palestine Exploration Fund Quarterly Statement
- PEQ – Palestine Exploration Quarterly
- PW – Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
- RB – Revue biblique
- REG – Revue des études grecques
- SEG – Supplementum Epigraphicum Graecum
- SEHWW – M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, 1952
- Sherk – R.K. Sherk, *Roman Documents from the Greek East*, 1969
- Sylloge³ – Sylloge Inscriptionum Graecarum, (ed. W. Dittenberger), 1915–1924³
- TAPA – Transactions and Proceedings of the American Philological Association
- ZDPV – Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins

הקדמת העורך

א

בעשור האחרון של חייו שקד פרופסור מנחם שטרן ז"ל, ככל שאפשרו לו חובותיו הרבות, על הכנת חיבור מקיף ומפורט של כתמישה כרכים על תולדות ישראל בימי הבית השני. החיבור אמור היה להופיע בהוצאת מרכז זלמן שזר, שפרופ' שטרן היה ראש המערכת המדעית שלה. ומכיוון שאין אדם יודע את קיצו, כך אמר, היתה כוונתו להשלים כל כרך ולמוסרו לדפוס בנפרד, ולא להמתין עד להשלמת המפעל כולו, שמא לא יושלם. אולם הוא לא זכה להשלים אפילו כרך אחד. הספר המוגש בזה לקורא איננו אלא שריד-חרבם של הטרויריסטים ששמו קץ לחיי מורנו, שעה שהלך לבית הספרים הלאומי בירושלים בבוקר י"ט בסיון תשמ"ט (22.6.1989).

בין תיקיו נמצאו טיוטות רבות בכתב-ידו, והחתום מטה נתבקש עלי-ידי חוה שטרן, וכן עלי-ידי ראשי החברה ההיסטורית הישראלית, שפרופ' שטרן היה נשיאה, לבחון את החומר ולשקול את שאלת פירסומו, אם בשלמותו, אם בחלקו. כשנאסף חומר העיזבון התברר שבידינו טיוטות של כארבעים פרקים או חלקי פרקים. ניתן לחלקם לשלוש חטיבות: (א) מאלכסנדר מוקדון עד למסעות אנטיוכוס אפיפאנס למצרים (332–168 לפנה"ס); (ב) מימות יונתן החשמונאי עד לכיבוש ירושלים בידי הורדוס (158–37 לפנה"ס), אך ללא פרקים על יוחנן הורקנוס הראשון ועל שלומציון המלכה); (ג) 'הורדוס ואוגוסטוס' (היבטים שונים). פרקים אלה, מהם שלמים ומהם קטועים, מהם בטיטה ראשונה וגולמית ומיעוטם כבר בטיטה שנייה או שלישית, מהם מלווים בהערות ומהם רק ברמזים בשוליים או בין השורות, ולפעמים גם אלה חסרים. כמו כן, לא תמיד היה רצף בין הפרקים, שכן חסרים פרקי זמן ונושאים לא מעטים; פרקים על גזרות אנטיוכוס ועל מרד המקבים, על ימי יוחנן הורקנוס הראשון ועל ימי שלומציון המלכה, הינם רק מהבולטים ביותר.

מצב זה גרם ללבטים רבים. מצד אחד, מכיוון שהחומר היה רחוק מלהיות מוכן לפירסום, היה הגיון וכח שכנוע רב בטענתם של כמה יועצים מכובדים, שיש לגנוז את הכל: וכי מי שם אותנו להוציא בשמו של המחבר המנוח חיבור שלא הוא סיים את הכנתו? ובאיזו זכות נחליט אנחנו תחתיו, מה להדפיס ומה לגנוז, מה לשנות ומה לשמר? אך מצד שני, קשה היה בעינינו להוסיף גניזה לרציחה, ואף ראינו, שיש תועלת רבה בפירסום החומר, ולפתות – של מקצתו. לאחר שיקולים והתייעצויות רבות הוחלט – גם על דעת משפחת שטרן – להוציא לאור רק את החטיבה האמצעית

משלוש המניות לעיל. עוד פרק אחד נתפרסם בנפרד.¹ כתב־היד כולו יופקד במחלקת כתב־יד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

שני שיקולים עיקריים הנתו אותנה בהחלטה להוציא לאור דווקא את פרקי החטיבה השנייה. האחד: שלושת הפרקים הראשונים של חטיבה זו, שניים על יונתן ואחד על שמעון, הינם בין הפרקים המוכנים ביותר והשלמים ביותר בכל העיון. והאחר: בחייו הספיק מורנו לפרסם סקירות מפורטות על התקופות הנדונות בשתי החטיבות האחרות, זו שלפני התקופה החשמונאית וזו שלאחריה. לפני כעשור וחצי נתפרסמה סקירתו הארוכה על התקופה שבין אלכסנדר מוקדון ליהודה המקבי,² ואילו את תולדות הורדוס ותקופתו סקר בפירוט כמה וכמה פעמים,³ ולאחרונה גם הופיע הספר 'מלכותו של הורדוס' (בעריכת י' גפני וח' שטרן), תל־אביב תשנ"ב, המביא את הרצאותיו של פרופ' שטרן ב'אוניברסיטה המזרחית' בשנת חייו האחרונה. ואילו הפרקים המתפרסמים כאן, על 'מדינת בית חשמונאי והעולם אשר הקיפה והתנה את צמיחתה, מקצתם אין להם כל מקבילה בקורפוס של כתבי שטרן שהתפרסמו, ויתרם לא זכו לפירוט כזה או להכללה בהקשרם הרחב.

ב

בבואנו לערוך את החומר ניסינו למצוא את שביל הזהב בין שני קטבים: בין הקמת אנדרטה למורנו, מגמה שצידדה בשימור כתיבתו כמות שהיא, כמעט ללא עריכה, ובין הכנת כלי מעובד, שיסייע ככל שאפשר לציבור הלומדים והקוראים. כך, מצד אחד כמעט שלא ערכנו שינויים בתוכנם של הדברים ולא ניסינו להשלים את החסר; ביקשנו רק לאשש את הקיים, אם בהוספת מראי־מקומות או מלות הסבר, אם בעריכה לשונית. גם בכך נהגנו באיפוק רב, וידו של המְשנה היתה תמיד קלה ועל התחתונה. מצד אחר, לא טיפלנו בכתב־היד כבמסמך היסטורי העובר ההדרה מדעית, אלא ניסינו להקל על הקורא ולמעט עד כמה שאפשר, לפחות בטקסט עצמו, בשימוש בסוגריים מרובעים ובגילויים צורמים אחרים של נוכחות העורך לצד המחבר.

- 1 ייסוד הגימנסיון, הפיכת ירושלים לפוליס ועליית מגלאוס', ציון נו (תשנ"ב), עמ' 233–246.
- 2 'ארץ־ישראל בתקופה ההלניסטית (332–160 לפני־הספירה)', בתוך: ההיסטוריה של ארץ־ישראל, כרך ג – התקופה ההלניסטית ומדינת החשמונאים (332–37 לפני־הספירה) (בעריכת מ' שטרן), ירושלים 1981, עמ' 9–190.
- 3 כגון בכרך 'תקופת בית הורדוס' שבעריכת מ' אבייונה וצ' ברס (בסדרה 'ההיסטוריה של עם ישראל'), ירושלים תשמ"ג, עמ' 53–90, ובאנגלית בפרקים שונים של *The Jewish People in the First Century, I-II*, שיצא לאור ב־1974–1976 בעריכתו יחד עם פרופסור שמואל ספראי יב"א.

המנסה לצאת ידי חובתן של שתי דרישות קוטביות כאלה לא יניח את דעתו של איש. ואף על פי כן, לא ראינו לנכון להיפטר מן המלאכה – ושגיאות מי יבין, מנסתרות נקיני. חובתי כלפי הקורא וכלפי אלה שהפקידו בידי את המלאכה להבטיח שהחיבור המוצע כאן הינו במהותו עבודתו של המחבר. יוצאים מכלל זה הם המקומות המעטים שהוספתי או הערתי והדבר הובא בסוגריים מרובעים, וכן המבואות שהוספתי לפני כל פרק ופרק, כדי לגשר על נושאים חסרים ולתת דברי רקע ואוריינטציה כללית. גם קביעת סדר הפרקים בספר והחלוקה לארבעה חלקים נעשו לפי שיקול דעתי. כל השאר, והוא עיקרו של החיבור, משל המחבר.

ובכל זאת יודגש: לפנינו ספר שמחברו לא זכה לא להשלימו, לא לתקן את תוכנו או את ניסוחו ולא להגיהו. אילו היה זוכה לעבד את הדברים ולהכניס לדפוס, אפשר שלא היתה נשאר את אבן על-גבי אבן. אך הוא לא זכה, ואנחנו לא זכינו, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

כדי להמחיש, אציין שתי דוגמאות של דרכי בעריכת הספר. הראשונה מתייחסת לדברים המופיעים בפרק יט, על המגעים שבין הורדוס לקאסיוס לאחר מות אנטיפטרוס אבי הורדוס. בפרק זה אנו קוראים על המתחים שבין הורדוס ובין מליכוס, שנחשד ברצח אביו של הורדוס. בעמ' 245 מסופר שמליכוס אף ביקש, בחג הסוכות של שנת 43 לפנה"ס, להרחיק את הורדוס מירושלים. הניסיון לא עלה יפה, והורדוס גם המשיך לחפש הזדמנות לחסל את מליכוס. עד כאן הובאו הדברים בדפוס כפי שנמצאו בכתב-היד. במקום הזה מופיעים בכתב-היד שלושת המשפטים הבאים:

בעניין זה הוא [הורדוס] בא בקשרים עם קאסיוס עצמו שהבטיח לו את עזרתו לכך באמצעות הקצינים הרומיים שבצור. ואכן לאחר כיבוש לאודיקיאה בידי קאסיוס הופיעו בצור גם הורקנוס וגם מליכוס, שבנו היה בן ערובה בצור. בעיני הורדוס זו היתה הזדמנות לפגוע במליכוס.

מכאן ואילך קצרה הדרך עד למותו של מליכוס בידי קציניו של קאסיוס. והנה, לפי ניסוח זה של הדברים, כיבוש לאודיקיאה בידי קאסיוס אירע אחרי ניסיונו של מליכוס להרחיק את הורדוס מירושלים בימי חג, המזוהה כאן כחג הסוכות של 43. סדר זה של המאורעות מתאים בדיוק לסדר הופעתם בקדה"י יד 285–293. ואולם, משבאתי לציין את תאריך כיבושה של לאודיקיאה, מצאתי שהוא נקבע במחקר, כנראה ללא עוררין ובגלל סיבות טובות, ליולי 43 – כמה חודשים לפני חג הסוכות של השנה ההיא. על כן היה עלי לבחור: או להשאיר את הדברים כפי שהם, ולא להודיע לקורא מתי נפלה לאודיקיאה; או להודיע לקורא את תאריך נפילתה של לאודיקיאה, ולתת לו לשים לב או לא לשים לב לבעיה; או לטפל בבעיה באחד מכמה אופנים. עקרונית, אפשר להעלות על הדעת שלושה פתרונות: או שלאודיקיאה נכבשה

יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי – פרקים בהיסטוריה מדינית, מעוזבנו של פרופ' מנחם שטרן ז"ל, מגולל בפירוט את תולדות המדינה החשמונאית מעלייתה בימי יונתן, אחיו של יהודה המקבי, עד לחיסולה בידו רומא ולעלייתו של הורדוס. סיפור המדינה היהודית משולב בין פרקים על המעצמות הגדולות שפעלו במרחב במאות השנייה והראשונה לפנה"ס: המעצמות ההלניסטיות – סוריה הסלווקית ומצרים התלמית – ששקעו, ובשקיעתן אפשרו לכוחות קטנים כמו יהודה לשגשג, והמעצמות החדשות – פרתייה ובעיקר רומא – שהתחרו זו בזו על ההגמוניה באזור. נצחונה של רומא על פרתייה היה גם סופה של המדינה היהודית הריבונית.

יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי עוקב – על פי מגוון רחב של מקורות: ספרותיים, ארכיאולוגיים, אפיגרפיים ונומיסמאטיים – אחרי התהליכים הבינלאומיים אשר אפשרו את עליית המדינה החשמונאית ואשר הביאו לקריסתה. החשמונאים נבחנו הן כמושפעים עלידי התהליכים האלה, הן כמשתתפים פעילים בהם. פרקי הספר הם מה שנותר מתוכנית למפעל רב-כרכים שהמחבר לא זכה להשלימו. דניאל שוורץ ערך את הספר מתוך דפי הטיוטה הרבים שהשאיר אחריו פרופ' מנחם שטרן, והוא גם צירף מבואות קצרים בראש כל פרק, הערות וביבליוגרפיה.

פרופ' מנחם שטרן נולד בשנת 1925 ועלה ארצה בשנת 1938. בלימודיו באוניברסיטה העברית התמחה בהיסטוריה עתיקה, בלימודים קלסיים ובתולדות ישראל. החל ללמד באוניברסיטה העברית בשנת 1957 ושימש פרופסור משנת 1971. היה גדול חוקרי בית שני בדורו. קיבל את פרס ישראל בשנת תשל"ז. פרסם ספרים ומאמרים רבים, שהיו לנכסי צאן ברזל בחקר עם ישראל בעת העתיקה. נוצח בדרכו לבית הספרים הלאומי ב"ט בסיוון תשמ"ט.

זאנאקוד 185-365

עיצוב העטיפה: גרעון דן

בתזית: מטבע מימי מתתיהו אנטיגונוס
מסגרת: פסיפס מבית מרחץ ביריחו, התקופה החשמונאית